

Сшиток 52

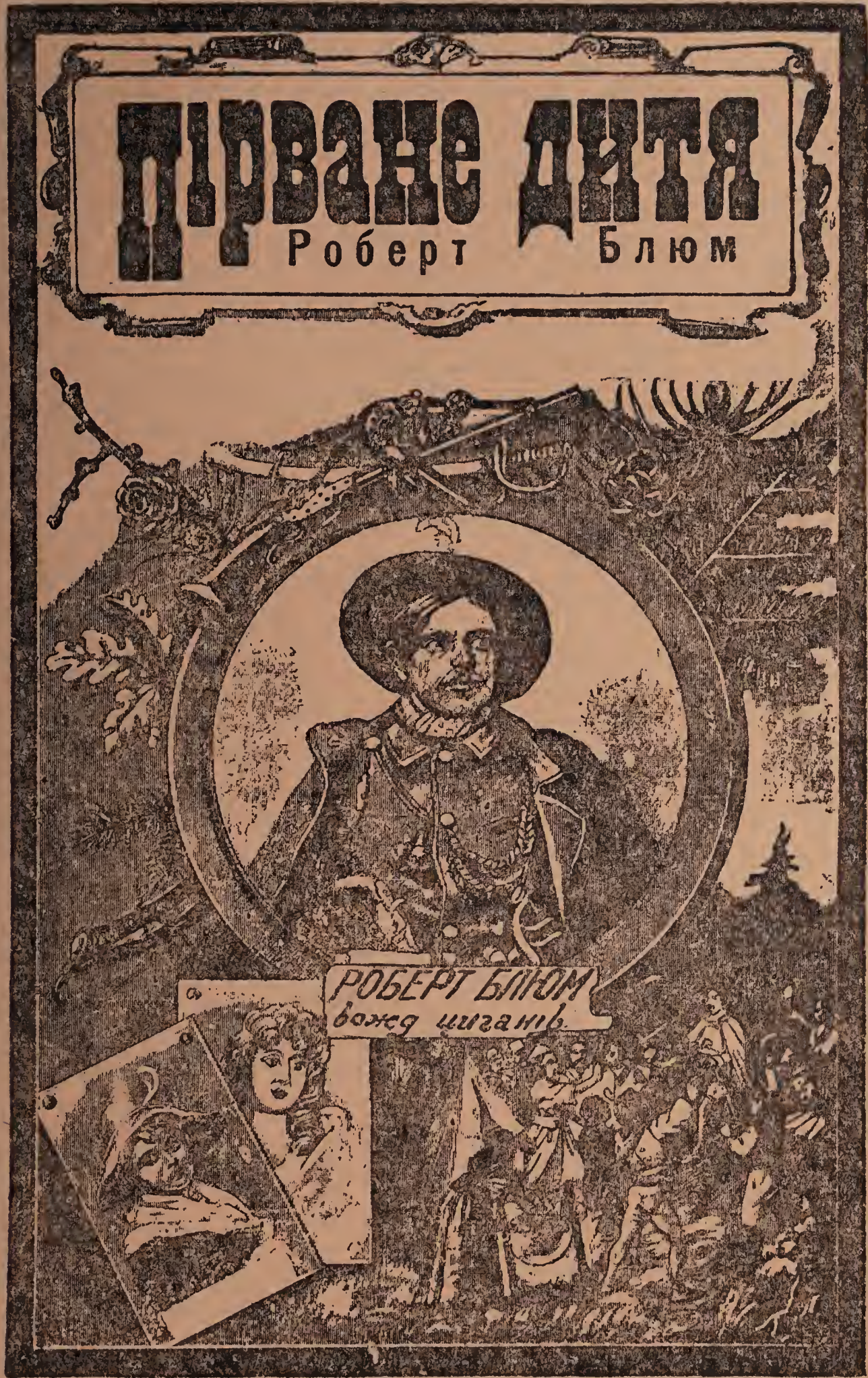
Ціна 15ц. 10 за \$1.25

ДО НАБУТЯ У ВСІХ КНИГАРНЯХ

ПІРВАНЕ ДИТЯ

Роберт

Блюм

— Так се дочка Гергуди?..... Дійсно, як вона подібна до неї!

РОЗДІЛ СЛІ.

ПРОЯСНЮЄТЬ СЯ.

Від того страшного для Едити дня минуло вже кілька тижнів. Тяжкі то були часи особливо для Лукії, що вся прямо віддала ся на услуги своїй сестрі та їй в першій мірі Едита могла завдячувати, що скоро їй покрасшало.

А в тім тяжкім положеню великою підпорою для Лукії був барон Редерн.

Нарешті підняла ся Едита із ліжка та хоч ще слаба й бліда — спочала на килимови.

Лукія дивилась на неї із певним несупокоем. Едита бо тепер дуже змінила ся. Безпорадність і брак відваги заступили місце давньої рішучости та сили волі.

Вона нарочно старалась виминати стрічу сестриних очий, що остаточно ніколи ні словечком не згадувала про той вечір.

Від хвилі, як Едита підняла ся із ліжка, барон Редерн рідше заходив, а й тоді лиш ізза порога допитувавсь про стан здоровля хорої. А коли Лукія запрошувала його, щоб зайшов у хату й побачив ся з Едитою, він все відказувавсь від того.

— Ще ні, панно Лукіє! Ще не треба турбувати її!

Минали дні.

Нарешті, а був се гарний сонічний день, коли Едита сидячи при вікні, по раз перший спитала про барона.

Лукія приступила ближше до сестри й розповіла як щиро Редерн помагав їй в тім нещастю.

Едита нічого на се не сказала, однак на її личку видно було велике зворушенє. І знова — зовсім противно як Лукія сподівала ся — попала в глибоку мовчанку, від часу до часу тяжко зітхаючи.

Запав вечір. Лукія сиділа при вікні напроти сестри, роздумуючи над тим, що то Едита тепер пічне.

Дістали листа від Лівії, яким вона звідомляла про своє критичне положенє — а було се ще перед стрічею із Гугоном Стеттенем. В листі Лівія писала, що сама хоче десь оглянути ся за якоюсь роботою, щоб не попасти в крайну нужду.

Лукії знова не могло помістити ся в голові, як то Лівія могла забути Горста. Зажурена сим, дуже то хотіла поговорити із сестрою про Лівію, тільки не важилась перебивати Едиті, що очевидно була занята власними думками.

Нараз Едита підійшла до своєї сестри та обіймила її за руку.

— Ходи до мене, Лукіє — сказала — хочу тобі розказати про справи, які вже давно тяжать на моїй душі. Правда, ти гніваєш ся на мене, що я не була отвертою супроти тебе? Послухай, а зрозумієш, що я немогла инакше поступити.

Лукія чула як сестрина рука тремтіла.

Ти Лукіє, хиба знаєш, що ненависть мачухи та нахабність Альфонса пропнали мене із батьківської хати. Батька, що і так вже тяжко терпів, я не хотіла вже більше гризти. Не маючи иншого виходу, я пішла в світ. Сама не знала яким способом зароблю на своє удержанє, тимбільше, що виросла в достатках, без журби о хліб. — Знаю про се, що мачуха опісля старала ся всіми способами роз'ярити батькове негодованє супроти мене, розказуючи йому ріжні байки про мене, між иншими, що я втікла із якимсь молодим чоловіком... Прямо думати про се не хочу, бо самий спогад того тяжко мене болить та роз'ярує ненависть до тої негідниці.

Сама-самісінька я знайшла ся серед широкого світа. Думала використати своє знанє мов й хотіла подавати лекції. Пуста надія, не було кого вчити.

Коли голод почав мені докучати, рішилась я вхопити ся хочби якої роботи, щоб лиш не вертати до мачухи. І ся надія завела — ніхто не хотів приймати мене до роботи, всі вважали мене малосильною.

В часі тої найбільшої нужди стрінула я старшого вже чоловіка, що змилосердив ся надімною — видно зміркував скільки то горя і нужди я зазнала. Не знаю, чи се лагідний його погляд, чи щира, сердечна мова так поділили

на мене — досить, що я розповіла йому про свою нещасну долю. Він вислухав мене уважно, відтак взяв до своєї бідної хатини й там нагодував мене.

— Тяжко буде — сказав в задумі — знайти яке місце для вас. Але ще далеко тяжче дівчині самій перебити ся чесно через той світ. Ви ще не знаєте покус цього світа, — повірте, я прямо бою ся вас самих оставляти. Послухайте мене. Маю думку, хоч виглядає вельми очайдушною, але здаєть ся, вдасть ся її щасливо здійснити, потреба лиш буде великих зусиль та залізної волі!

На мої прохання, старець розповів мені, що колись, ще за молоду, належав до циркової трупи та як артист в їзді конем був широко знаний скрізь по світі.

— Коли я вас вперше побачив — говорив — сейчас прийшло мені на думку: ся має в собі талант правдивої артистки, а коли ви ще мені сказали, що зручно їздите конем, то — щоб ви на се сказали, колиб я вас ще дальше підучував в тій штуці, та опісля, як артистка, ви по-пробувалиб щастя в цирку?

Я безрадно дивила ся на нього.

— Як артистка? — спитала його счудувана.

Старець притакнув головою й відповів:

— А колиб ви ще, пані, перебрали ся в мужеський стрій? ... Не дивіть ся на мене так жахливо. Се буде найкрасший вихід, бо не знаєте на яку то небезпеку наражуєть ся серед широкого світа молода, самітна дівчина. Не вдасть ся вам так легко позбути нужди, а може і — неслави! Гіркі се слова, але, на жаль, правдиві. Пізнійше колись пізнаєте, що я правду казав. Так подумайте над моім предложенєм, а коли стане у вас відваги та сили волі — я дуже радо стану вам до помочі.

Едита замовкла на хвилю, та гірко заридала, а Лукія похилила ся над нею та щиренько стиснула її руку.

— Бідна моя Едито! Тепер розумію твоє страшне положене.

— Ні, Лукіє — тяжко тобі се приймати. Тоді я рішучо заявила, що не позбуду ся своєї жіночої гідности, та не переберу ся в мужеський стрій, щоб в такому перебраню виступати в їзді на кони.

Старець попрощав мене зі смутком. Через кілька тижнів я боролася із недугою, аж остаточно так знемогла

що прямо вже ніг тягати не була в силі. Тоді то крайна розпука загнала мене знова до того старця.

— Зробіть зі мною, що самі хочете — просила я старця. — На все вже пристаю, коби лиш чести не стеряти.

Він старався потішити мене.

Коли після якогось часу я прийшла до здоровля та до сил, почалася наука. Добродушний старець, із власних незначних ощадностей, купив мені коня й не жалів труду, щоб мене як мож найкраще вивчити в їзді на кони. Йому тільки завдячую се, що живу ще, та чесною остала аж дотепер.

Після кількатижневої науки ми переїхали до більшого міста, де саме остановився був цирк, в якому мій добродій колись давнійше самий працював. Його горяче прохання й мала проба рішили про мою долю — мене приймили до роботи.

Вайтленд — так звався старець — остав ще зі мною через якийсь час, а прашаючись просив, щоб я приймила його назвиско хочби лиш із тої причини, що се ім'я серед артистичного світа має вже свою вироблену славу. Я, зі своєї сторони, старалася віддячити йому після своїх сил і кожного місяця посилала йому половину своєї платні. Народ мене любив; в короткому часі моя слава була широко знана а ніхто навіть не догадувався, хто то криється під назвиском Вайтленда. Але мій добродій не довго тішився моєю славою.

Після не цілих двох літ, я одержала одного дня телеграму, що він заслаб та мав сильний вплив крові. Я живо поспішила до його ліжка. Прибула ще на час, щоб із ним перебути послідні його хвилі і замкнути йому повіки. Перед смертю поблагословив мене і помер в переконанню, що витреваю в чесній праці.

О, Лукіє! Тяжке було моє рішення й боротьба із негодами життя. Але найтяжші хвилі я пережила доперва тоді, коли ми знова получилися й обі зажили вкупі.

Коли приходила пора, що обов'язок покликував мене до роботи, не раз читала я в твоїх очах якусь нехоть а то й гнів за се, що я дещо скривала перед тобою. А найгірше боліло мене се, що ти могла підозрівати мене, що я щось нечесного...

— Едито — о, мій Боже — не кажи того! — із сльозами в очах просила Лукія. — Я хоч не раз була вже прямо в розпуці, то однак якийсь внутрішній голос все мене потішав: Довір'яй їй — вона на зло не поважить ся!

Сими словами зворушена Едита, сердечно стиснула сестру, а після того так далше говорила:

— Повір мені — я вже не один раз думала скинути із лица маску, особливо від часу, коли мене тут барон Редерн пізнав та від коли я вчитала в його очах, що він зрозумів моє положенє.

Тяжко приходилось мені бороти ся з собою. Я хотіла оставити своє місце, але тоді жура мене мучила, що станеть ся із нами!... І се було причиною, що я видержала в праці, щоб не допустити нужди до нас...

Спинилась на хвилю.

— Так — тяжкі хвилі я пережила. А тепер ся частка мойого життя вже скінчила ся. Вайтленд не жиє — Едита Герварт не може бути цирковим артистом!...

Наступила тишина. Обі сестри мовчки стиснули ся сердечно.

Нараз Лукія попала в тяжке риданє.

— О, як мені тепер добре, що ти так отверто признала ся до всього. Не знаєш, як тяжко я терпіла... Не побивай ся, Едито! Господь Бог, що нам дотепер помагав, і надалше нас не оставить. Не згинемо із голоду, а чесно переможемо всі перешкоди!

Много ще других подробиць Едита розповіла сестрі, прямо, нічого не скриваючи перед нею. Розповіла також про той вечір, коли то увійшла в клітку помежи дикі звірята.

— Бідна мис Нелі не дізнала ся, що я грала подвійну роль. Своє жите посвятила задля мене і се поєднало мене із нею, бо від того вечера, коли хотіла Єлену Спінелі дати на поталу диким звірятам, я зненавиділа її цілим серцем. Тепер вона не жиє — нехай же в мирі спочиває!

Едита знова замовкла й задумала ся. Щоб вирвати її із того забутя Лукія почала говорити про будуччину...

Хтось постукав у двері.

Лукія втворила а побачивши барона Редерна аж крикнула із радости. Едита також підняла ся й підійшла до дверей.

— Заходіть, пане бароне, прошу — промовила тремтячим голосом. — Остаточню можу вам подякувати за ваше добре серце та опіку!

Лукія вибігла по світло. Коли по хвилі вернула в кімнату, побачила сльози в очах сестри, а барона Редерна як саме похилив ся, щоб її в руку поцілувати.

Не багато говорили. Редерн глядів на Едиту, як на божество яке. Як вона дуже змінила ся! Була тепер зовсім иншою — так дивно нагло, начеб то через одну тільки нічку — почувла, що вона когось кохає — свою гідність жіночу нараз відкрила.

Лукія вийшла. Редерн живо вхопив руку Едити й сказав:

— Едито — чи можу кожного дня приходити? Чи можу радіти враз із тобою та й смуток твій поділяти?

Едита мовчала.

Едито, чому не відповідаєш? — благав її Редерн. — Чи не знаєш, що здавна вже тебе кохаю, що ти мені дорожшою, чим всякі инші скарби на світі. Чи тепер — коли я свою любов тобі визнав — можу старати ся о твою взаїмну любов? Едито — чи можу мати надію, що колись бодай відплатиш мені тим самим?

Молода дівчина вишепотіла:

— Колись? Чи потреба ще на колись ждати?

Але за хвилю вираз її лица нагло змінив ся, й вона закрила лице руками, надармо стараючись заховати сльози.

— Ні, ні! — заперечила. — Не говоріть того, пане бароне! Коли мене дійсно шануєте — не згадуйте ніколи про свою любов. Ніколи не можу стати вашою жінкою! Се не мислиме! Ваша жінка має вам принести чисте ім'я, а я? ... Я, в очах світа, не є чистою!

— Едито! — кликнув Редерн майже в розпуці. — Що за думка! Не дбаю про осуд світа — в моїх очах ти чиста як сльоза! Едито, чи ради такої дрібниці хочеш нищити і своє власне і моє щастє?

Се перемогло Едиту. Не відповіла, але її погляд свідчив виразно про почування. Редерн із криком радості обіймає її й притулив до серця.

Дорога, кохана моя! Тепер вже тебе не лишу! Ти вже моя, Едито, а любов моя розгонить всі хмари, що над

твоїм чолом повисли. Пійдемо в світ далекий, коли того забажаєш! Поїдемо на полудень, де ніхто не знає імени Вайтленда — а там зможеш знайти вдоволене і щасте!

Увійшла Лукія в кімнату й, побачивши їх, не могла здержати оклику радості.

Едита прямо очаділа від так наглого щастя, на яке — як їй здавалося — вона зовсім не заслужила.

Були се дійсно хвилі раювання. Едита й барон Редерн сиділи напроти Лукії й снували золоту основу будучого щастя.

Вже вечір западав, коли хтось постукав у двері і на порозі станув — Алфельд.

Змірив барона нерадим поглядом, відтак звернувся до Едити і сказав придавленим голосом:

— Я-б хотів із панею поговорити на самоті.

— Можете говорити про все без страху. Сей пан — то мій суджений! — була рішуча відповідь Едити.

— Так добре! Все вже готове, щоб повести справу до кінця. Подробиць наразі я не можу виявити, коли однак пані схотять додержати своєї постанови, то прошу прийти завтра під вечір до старої лісничівки, а там про все дізнаєтеся. Памятайте, старайтеся скористати із нагоди, коли хочете дізнатися про смерть свого батька, та перед судом виступити проти баронихи, в обороні своїх прав. Прийдіть, пані, на означене місце, де вас ждати му. Бувайте здорові!

І поки ще Едита могла про що запитати, Алфельда вже не стало.

Сестри розповіли баронові Редернови про їхню умову із Алфельдом. Редерн слухав вельми цікаво оповідання про домашні відносини Гервартів, бо нічого про се дстепер не знав. Але і він не міг зрозуміти загадочних заміток Алфельда, тому не оставало ніщо іншого, як ждати висліду стрічі в старій лісничівці.

Барон Редерн попрощався із нареченою і Лукією. Після його відходу довго ще стояли обі сестри при вікні, вдивившись у звіздяне небо. В очах мали слези, слези радості та вдяки для Всемогучого Сотворителя.

Притулившись до сестри, Лукія промовила:

— Бачиш, Едито, Бог нас не оставив! Вже хочби сьогодні кілька то ласки та щастя зіслав на нас!...

Уста Едити порушалися немов то в тихій побожній молитві, якою висказували подяку Господу Богу.

РОЗДІЛ СІМ.

СОН УРАКИ.

Зовсім зрозуміле було Робертове схвильованє, коли без ніякої застанови оставив Філіппопіль, щоб в широкому світі шукати Ільони.

Вже два дні був в дорозі. За той час ніщо незвичайного не зайшло, хиба що звернуло на себе його увагу те, що де тільки показався, щоб дещо до їди купити, люди зі страхом придивлялися йому й щасливими почувалися доперва тоді, коли він відійшов від них. Але, що його думки були зовсім заняті Ільоною, він мало що тим журился.

Дунав, що коли поспішати ме, то слідуєчого вечера стане вже на місці, де то був напад на поїзд. Звідти доперва мав намір дальше вже в певнійшому напрямку вибрати ся.

Йшов вже майже десять годин. А що западав вечір, він рішив вишукати собі на ніч якесь пристановище.

Зійшов із дороги у бік, йдучи в напрямі до узгір'я, що лежало по противній стороні. Зробивши яких двіста ступенів, побачив у віддалі кінчини ліса і сейчас подався в ту сторону. Тим скорше туду прямував, бо небо затягнуло ся тяжкими хмарами і в лісі думав шукати якої захорони.

І пощастило — знайшов там якусь запалу хатину і в ній рішив ся ніч перебути. Поки ще однак увійшов у хатину розглянув ся кругом й прислухувався. А що не замітив нічого підозрілого, підхнув двері й вони із лоскотом втворили ся до середини.

В ту саму хвилю із середини поніс ся грімкий крик. Блюм счудував ся. Але ще не очутив ся, коли на порозі хатини показавсь якийсь мущина. Був се циган. В одну мить запер він двері й пропав десь поміж деревами.

Се було загадкою для Роберта. Після хвилі застанови увійшов у хату. При світлі сірника побачив, що вона порожня, а тільки в кутку було леговиско, встелене із моху та листя, на яке тепер положив ся. Хоч як був змучений, не міг заснути. Думка про Ільону а також пригода із тим циганом не дали йому спокійно заснути. Він більш як годину перекидав ся з боку на бік, аж поки втома його не перемогла і він замкнув очі.

Чи довго спав? Нараз схопив ся. Що за страшний крик? Кругом нього ніч — і знова нічим не заколочена тишина.

Звільна заспокоїв ся. Може се йому так лиш причуло ся?

І знова впав на леговище і незабаром заснув спокійним сном.

Минула ніч — нова днина настала. Сонце вийшло із поза гір, пташня весело співала.

Пробудив ся Блюм. Схопив ся. Заспав. Буде мусів тепер добре напружити ся, коли ще сьогодні хоче стати на місці.

На свіжому воздуху відітхнув свобідно й живо спрямував на дорогу. Нараз наче задубів. Хоч ліс вже давно скінчив ся, але при дорозі росло ще кілька дерев, а на одному із них висіло мертве тіло якогось чоловіка. В повісільнику, якого лице було страшенно викривлене, Блюм пізнав цигана.

Блюмови було тяжко рішити ся, чи се той самий циган, що вчора так живо вирвав ся із хати, але все таки, здавало ся йому, що пізнає сі черти, а передовсім пестрий шаль на шиї небіщика.

Вже хотів відійти, коли нагло його погляд спинив ся на грудях висільника. Убранє на ньому було зовсім подерте, а грудь лиш кусником сорочки закрыта.

Але звідки ся темна пляма на сорочці?

Злегка відхилив сорочку та — сейчас відскочив. На грудях був кровавий знак, наче два на вхрест зложені

кинджалі. Із сього був певний, що чоловік сей самий на себе рук не наложив але тут було таки намірене душегубство. До того ще пригадав собі той крик серед темної ночі — видно, се той циган кричав, коли убійники кинулись на нього.

Але хто вони, сі душегуби? Чому се вчинили? А що означає той дивний знак на грудях вбитого?

Все те було загадкою для Роберта. Ще роздумував над тим, що почати — коли нараз напружив свій слух. Із віддалі почув голоси. Зпершу хотів вийти напроти наближаючись ся їм розповісти їм про се, що бачив, але що коли вони не повірять йому? Коли його самого возьмуть за убійника? Чи повірять йому, коли навіть правду скаже за чим самий шукав? А може висміють його, що доперва після кількох тижнів по нападі здогадав ся шукати за Ільоною? . . .

І перший раз в житю Блюм дізнав почуття тривоги, перший раз доперва рішив ся втікати. Не на дорогу прийшлося втікати, але знова у ліс, живо, як мож найскорше і найдалше від того повисільника.

Запав вечір. Самітний мандрівник блукав вже від кількох годин в горах, не знаючи навіть де знаходить ся. Колиб був йшов дорогою, бувби вже давно на місці нападу, куди й пустив ся був, але тепер — Бог один знає, як далеко відбив ся від того місця.

Йти далше не було потреби і Блюм почав розглядати ся за місцем на супочинок. Висше між скалами, мав надію якесь безпечнійше місце знайти. Піднімав ся поволи в гору, бо сильно був знеможений. Поміж двома скалами, де був забезпечений від вітру, що цілу днину так дав ся йому в знаки, приготував собі не дуже то вигідне леговиско.

Але й сьогодні не міг заснути, все перед очима бачив того повисільника й той червоний знак на його грудях.

Аж тут, вчасі тої тишини, із поміж скал вихопив ся трикратний крик — щось наче крик сови. Та Роберт сейчас пізнав що се оклики із людських уст а не крик птиці.

Очевидно, се був умовлений знак для других, але — що він означав?

Нараз, із протилежньої сторони, по скалі неначе перебіг світляний промінчик — за хвилю, здавалося, також другий на долині.

Зацікавився, що там діється на долині... та без шесту посунув над беріг скали, положився на ній та вважливо вдивився в провал.

Доглянув, що люди там порушаються вперед. Коли-ж наблизилися до скрут тої челюсті, міг при світлі, смолоскипів, які вони несли із собою, розпізнати, що гурт сей складають старші і молодші муштини, однак, ізза віддалі, їхніх лиць не був в силі розпізнати.

Колиж дорога у тому провалі звузила, вони звільнили хід та йшли одинцем. Нараз, на новому скруті, Блюм доглянув щось страшного. Аж скричав, коли при світлі смолоскипів зовсім виразно доглянув на уборах тих дивних людей, в самій середині на грудях — два червоні, навхрест зложені кинджалі.

Але хто вони, ці люди, та що значить той дивний знак на їхніх уборах?

Ось почали ховати ся поміж скалами перші із того відділу. Блюм рішився дослідити, яка ціль їхньої виправи і легесенько, без гомону, спустився із скали у провал. Тамті вже відійшли були від нього на кількасот ступенів. Блюм рішився йти за ними слід в слід, заховуючи як лиш можливо найбільшу осторожність. Він бо розумів як сильно небезпечно його положенє.

Остаточно, в ночі не так то велика небезпека загрожувала йому, а зранку, як лиш перші промінні сонця прорвали темряву, ці люди вийшли із тої челюсті й подалися в напрямі ліса, що троха подальше зачинався. Щоб його не доглянули, та щоб не стратити їх із очий, Блюм вдерся на скалу, звідки слідкував за їхніми рухами. Знав, що не змилить сліду, бо земля від недавного дощу була ще вогка і м'ягка й добре було видно на ній відтиски ніг.

Але дорогу до ліса переривали многі горбки. Тільки що вони вдерлися на перший горбок і почали сходити по другій стороні в долину, Блюм оставив своє становище й подався за ними. Тепер вже не боявся, що його доглянуть. А коли вони увійшли в ліс, Блюм був віддалений від них тільки несповна двіста ступенів. Здержався однак та доперва за якої чверть години пішов далше в ліс.

Осторожно розглядав ся кругом себе, револьвер тримаючи в руках на всяку потребу.

Тимчасом ті, що він слідив за ними, пропали йому із очий. Він бачив лиш їхні сліди, ведучі в глибину ліса, й за ними поступав. Аж тут — у віддалі, може яких пятьдесяти ступенів — доглянув якусь круглаву будову. Тут же також нестало слідів. Але Роберта се не журило. Він зрозумів положенє і всміхнув ся. Був певний, що сі люди пішли в напрямі тої хати. — На місці, де Блюм стояв було много відтисків ніг, значить — тут вони всі гуртом стояли, а що із відси вже лиш один слід провадив — значить, що хтось один пішов вперед, а другі вступали в його сліди. Послідний знова старав ся затирати свої сліди, але почав се робити доперва пізнійше, через те й відтиски остали лиш на невеличкій просторони.

Роберт приспішив хід, обійшов кругом тої хати, а тоді знова відійшов дальше та сховав ся mezi деревами так, що міг добре бачити, що кругом хати дієть ся.

Минула може година. Се довге безчинне вижиданє знудило Роберта. Він висунув ся із своєї криївки й пішов прямо до хати. Втворив двері — хата була порожна.

Счудував ся. Де-ж вони? Не міг собі того пояснити, а однак був певний, що вони попри нього не пройшли дальше, а й кругом хати не було ніякого сліду. Значить, в хаті є початок якоїсь скритої дороги, котрою вони дальше пішли.

Але як віднайти ту дорогу?

Підлога скрізь була встелена поживклим листєм. Мишкуючи, зачепив ногою об щось і зза пояса випав йому ніж. Коли похилив ся за ножем, у певній віддалі доглянув шматок сукна. Осторожно підійшов до того місця а там побачив чотирокутну зарізь. Приглядаючись близше, посеред листя знайшов зелізнй перстень. Без надумуваня потягнув... Із трудом лиш здержав оклик здивованя. Були се спадові двері, які він лиш ненарочно відкрив. Піднявши двері, побачив також сходи, ведучі в долину.

В ту саму однак хвилю почув голоси людей, що наближали ся до сходів.

В миг ока зміркував своє положенє: вислідив криївку тих дивних людей, значить, може тепер дальше ще

за ними слідити. Однак не повинен довше тут оставати, бо се принеслоб йому нещастє.

Осторожно замкнув двері й вийшов із хати. Скоро пігнав вперед, зовсім не прочуваючи того, що незабаром верне в те саме місце — не догадуючись того, яку вартість має се його відкритє.

Пополудне. Від 24-ох годин Блюм нічого не їв і голод йому сильно докучав. Побачивши із далеку дим, пішов в ту сторону, в надїї, що там живуть які люди. А однак дорога все ще вела лісом.

Нараз спинив ся, наче скамянїв і жахливий крик по-ніс ся по лісі. На дереві висїв циган, а на його грудях видні були ті два незрозумілі знаки — два кинджалї, навхрест зложені.

Не було сумніву, що справниками того душегубства були сї незнані люди, яких нору він тільки що вислідив. Але що було причиною тих душегубств, і чому то цигани впали їх жертвами?

Блюм підійшов до висїльника та глянув на його лице. Знова скричав й задивившись у викривлене лице цигана, майже на місці задубїв.

— Цинго — ради Бога — се Цинго! Бідний ти! Хто би сподївав ся, що в так молодому віці згинеш?..

Тепер Блюм пригадав собі ту хвилю, коли то він із Цингом та Йоною впали на замок того негідника, молодого князя Нелїдова, та улягли перемозї його слуг й дістали ся у вязницю... А тепер тут він стрїнув Цинга!

Задумав ся.

Яким способом Цинго сюди дістав ся? Чи може й другі Цигани тут поблизько? А може Цинго покинув племя Араків, що його лиш із милосердя поміж себе приняло, та перейшов між других?

В надїї, що коло мерця знайде дещо, що пояснилоб положенє, перешукав всі кишені. Але се було надармо. В кишнях знайшов ледво кілька мідяків.

Рішивсь давного товариша похоронити. Забрало се йому чимало часу, поки упорав ся, відтак пустив ся в дальшу дорогу, роздумуючи над тим, чи Цинго самий прибув в сї сторони, чи враз із цілим племенем.

Нараз спинив ся. На дорозі заглянув три малі каменї, один на другім, а побіч них із боку один більший камінь.

Блюм знав, що се означає. Зробив його Циган і вказував другому, що йшов позаду, напрям куди йти.

Значить, тою дорогою вже попереду йшов інший циган. Може сей знак був призначений для Цинга?

Надія оживила лице Блюма. Розглянув ся тепер уважно кругом себе і дійсно — знайшов більше подібних знаків чи то із каменів чи з галузок, а всі вказували напрям, куди Блюм намірив ся йти.

Йдучи, Блюм спинив ся на рівнині, обнищеній із дерев. Десь тут і там стояв ще самітний пеньок. Приглядаючись, побачив вирубані на них по три чертки, прямовісні а одну рівнолежну. Значить, подібний знак, вказуючий напрям.

Блюм зовсім забув і про голод. Витревало йшов вперед. Ось вже й вечір запав а він ще не вспів дійти до своєї мети, ні не знав як далеко вона від нього. Був дуже змучений а хоч вже було зовсім темно й тяжко було дорогу розпізнавати, внутрішній неспокій гнав його все даліше.

Аж остаточно знесилене перемогло, особливо, коли ще й спрага почала його мучити. Зійшов із дороги, щоб вишукати собі можливо вигідне місце на супочинок, коли се на лівому боці ліса доглянув ясне полумя вогня.

Спинив ся. Що се значить? Чи є там люди — і що вони роблять? А може се цигани? Може се племя, до якого Цинго пристав?

Десь то пропало все знесиле. Він знав, що коли віднайшов циганів, то вони допоможуть йому шукати за Ільною. А коли вона лиш жиє, то був певний, що таки віднайде її при їх допомозі.

Біг прямо в сторону ліса. Відчував, немов то вертав до своїх, до вітчизни.

Звільнив біг доперва яких 300 ступенів перед лісом. Все-ж таки треба було бути осторожним. Адже-ж таки ще не знав хто там є...

Наближав ся осторожно, а серце напрасно товкло ся. Поволи скрадав ся помежи деревами. Нараз спинив ся. Там — при вогни — заглянув декількох людей.

Але із противної сторони — таки зараз на узлісію — досить далеко від вогню, заглянув високі, темні тіни, яких

не міг розпізнати. Коли підійшов до того місця, пізнав, що се вози.

— Цигани! Так — се цигани!

Його серце товкло наче той молот.

Забув про всяку розвагу. Відважно пішов вперед. Спинив ся на поляні. Розглянув ся кругом.

В ту-ж хвилю підняла ся якась людина із межи сидячих кругом вогню циганів, сказала щось до других й рушила, очевидно, в сторону возів.

Здрігнула ся — побачила Роберта? Хвилю постояла у вижиданю, відтак півголосом спитала:

— Чи се ти, Цинго?

Тихо. Нараз воздух прорізав такий проймаючий крик що аж пташенят пробудив із сну, й вони вистрашені почали крильцями тріпотати.

— Ільона!

І Блюм кинув ся до дівчини, що в голос скричавши, відступила взад, лице руками закривши.

— Милостивий Боже! — скричала Ільона. — Роберт! — Роберт! — Урако — твій сон!...

І бліде дівча без тямки впало в Робертові обійми.

РОЗДІЛ CLIV.

ПРОГРАНА.

Через кілька днів Олекса шукав за криївкою Єлени без найменшого успіху.

Його несупокій змагав ся. Небезпека, що кожної хвилі можуть дізнати ся хто він такий, прямо здорову думку йому відбирала. Ні хвилю не спочивав у своїх здогадах і нараз прийшло йому на думку дізнати ся, куди то переїхав цирк Леопардього, бо було зовсім правдоподібним, що Єлена — не маючи ніяких средств до життя — вернула до своєї давньої праці.

Не тяжко було дізнати ся про місце побуту того цирку, і він сейчас за ним подав ся. Рішивсь за всяку ціну від-

найти Єлену, вважаючи, що ціла його будучність від того залежати ме.

Коли вечером сів у поїзд, недоглянув молодого чоловіка, що в слід за ним ходив та рівно-ж із ним сів у той самий переділ поїзду.

Був се Бравер. І він також зовсім без успіху шукав за Єленою. Тепер же із ока не спускав Олексу, бо вірив, що йому найбільш залежало на сїм, щоб відшукати її схоронище. Ідучи за Олексою, вірив, що йти ме за певним слідом.

Прибувши до Н...., де Леонарді остановив ся із своїм цирком, Олекса подав ся до готелю. За ним в повозці поїхав також Бравер і замешкав в тому самому готелю.

Повечерявши, Олекса хотів троха передріматись, коли се постукано в двері й послугач подав йому тільки що наспілу телеграму. Довірний княжий послугач покликунув Олексу, бо здоровле старого князя вельми погіршило ся.

Олекса почав сейчас приготовляти ся до від'їзду.

Бравер зовсім не знав нічого про той наглий виїзд молодого князя. Був дуже змучений та положив ся спати, приказавши послугачеві розбудити себе вчасним ранком.

Тимчасом Олекса повернув найблизшим поїздом до старого князя.

В палаті панував великий переполох, бо хорий нагло дуже то занепав на здоровлю.

Коли Олекса увійшов в кімнату хорого, князь спав. Побіч ліжка вижидав лікар, що, на питанє Олекси, чи стан здоровля старця є небезпечний, відповів:

— Ніщо певного не можу сказати — князь може нагло скінчити, або, також можливе, хвороба може ще довго пстрівати, поки зможе знищити його організм.

Коли лікар відійшов, Олекса самий остав в кімнаті із хорим. Страшні думки його обсіли. Зовсім був свідомий тої небезпеки, яка йому загрожувала. Наколи хвороба князя продовжить ся, легко може дійти до того, що відкриють, хто він такий — а тоді нема вже для нього поратунку.

— Ні, ні! Так не може бути! Коли-ж князь умре, то він є правним його наслідником. Тоді зможе все продати та в самий час із очий пропасти.

Ся думка його цілого поглинула. Князь мусить умерти! — рішив.

Пригадав собі, що колись давнійше чув про средство, що спричиняє наглу смерть, а не оставляє по собі ніяких наслідків.

Після довшої надуми пригадав собі імя і місце замешканя того, що про се средство йому згадував. Другої днини рішив, відшукати того чоловіка, що мешкав у місточку кілька годин дороги віддаленім.

І виїхав, а се мусів тимбільше так зробити, бо стан здоровля старого князя таки поліпшив ся.

Грішми чоловік всього добуде!... Більшою сумкою гроший Олекса зміг заспокоїти докори сумління того чоловіка, та вже після півгодинного вижиданя дістав то вбійче средство. Чоловік той при відході ще наказував Олексу, щоб лиш кілька крапель того плину впустив у напій, щоб смерть не наступила за скоро та сим не викликала підозріння.

Олекса ликував. Коли се вдасть ся йому і князь сконає — він виграв.

Слідуючої днини, коли послугача не було в кімнаті, вдало ся йому вляти кілька крапель небезпечної отруї в напій князеви.

Так із надією глядів тепер в будучність.

— — — — —

Подібно як Бравер, так і Аста також слідила за рухами Олекси. Маючи в руках потрібні папері рішила погубити Олексу, поки він ще діпне своєї ціли.

Вдало ся їй перекупити послугача в домі князя і від нього одержувала потрібні вістки.

В сей спосіб також дізнала ся, що княжа дочка пропала без сліду та Олекса самий доглядає хорого.

Вона підозривала, що й се, що Елена десь пропала, було справкою Олекси та що він тепер все, що лиш зможе, робити ме, щоб лиш якнайскорше стати паном княжого майна. А що Олекса міг доглянути, що пропали деякі папері, то-ж, без сумніву, скорше буде стремів до осягненя своєї ціли.

Коли-ж ще почула, що здоровле князя погіршило ся, Аста пішла на поліцію і зложила зізнаня так дуже об-

тяжачі облудного князя, що видано приказ, щоб сейчас арештувати Олексу.

Аста порадила, задля більшої безпеки, обсадити поліцією не лиш дім хорого, але також і дім облудного князя, бо годі було предвидіти, коли Олекса буде при ліжку хорого.

Поступили після її вказівок і оточили, особливо палату молодого князя, в такий спосіб, що він ніяк не міг би звідтам втікнути.

Згодили ся також на се, щоб Аста в товаристві одного урядника увійшла в хату старого князя.

Коли Аста з урядником увійшла в палату, була вельми схвильована. Але думка про пімсту додавала їй відваги. Тепер вона ненавиділа Олексу остільки, оскільки колись його кохала, а навіть більше. Він же її зрадив та в підступний спосіб хотів життя позбавити!..

Поліційний урядник віддав послугачеві карточку із своїм іменем й зажадав передати князеві Ерикови Нелідову.

Поглянувши на карточку Олекса здригнув ся. Мимохіть прийшло йому на думку, щоб поперед розпитати чого урядник бажає. Але, що послугач попереду вже впевнив урядника, що Ерик є присутній, не оставало ніщо иншого, як самому перейти у салю прийнять, куди вже послугач завів обоїх прибувших.

Спинив ся на порозі, счудований, коли в товаристві урядника побачив старшу, сіточкою закриту, паню.

В ту хвилю, коли Олекса підійшов до них, Аста здерла сіточку та відважно глянула зрадникови прямо в очі.

Побачивши бліде Астине лице, Олекса жахнув ся, скричав і подав ся взад.

— Милостивий Боже! — заревів, наче ранена звірюка.

Не стало йому віддиху — спер ся об стіл. Ні рушити ся не міг із місця.

— Любий Лесику! — із насмішкою почала Аста. — Чи се не гарна несподіванка для тебе? Ти думав, що мене нема вже між живими, що ти вже зовсім позбув ся тягару, та без перешкод зможеш довершити свої злочинні наміри! Та, доля инакше повела. Тепер тебе жде належна кара за твої підлі злочини!

За той час Олекса здобув хоч вчасті рівновагу.
— Що се значить? — кликнув, зубами скрегочучи. —
Що за комедія? Чи маю покликати слуг, щоб викинули
нахабів?!

Аста засміяла ся і звертаючись до урядника, що
стояв при дверех, сказала:

— Бачите — він ще має відвагу обиджати ся, хоч
самий вираз лица вже його зрадив. Пане, комісаре, зро-
біть, як вам обов'язок наказує!

Аста була відвернена задом до Олекси. Комісар дер-
жав руку в кишені, де мав револьвер — мусів бути при-
готований на всяку можливість.

Тепер же, ні троха не сумнівав ся в те, що Олекса
таки мав Асту на (своєму) сумліню — жах, який відбив
ся на його лиці, був найкращим доказом вини.

Комісар сягнув у бічну кишеню по ланцюшки. Поміж
ним, а Олексою стояла Аста.

Олекса слідив за кожним рухом уряника, розуміючи,
що лиш скорє використанє нагоди зможе його вратувати.

Нараз Аста почула якийсь шелест — відвернула ся.
Знагла Олекса підбіг до дверей. Сама не розуміючи того,
що робить, Аста кинула ся за ним на вздогін.

Скорше, чим вона, комісар зміркував намір Олекси.
Живо витягнув револьвер і спрямив в сторону втікаючо-
го — та на Астине щастє не стрілив, а то певно куля бу-
лаб її саму поцілила.

— Живо — поки ще не втік! — скричала Аста хри-
пливим голосом.

Аста й комісар кинули ся на вздогін. В Астиних очах
блистіла безгранична ненависть, а лице урядника страшен-
но збіліло. Аста тільки хотіла заспокоїти почутє своєї
ненависти, для комісаря се було знова великим занедба-
нем обов'язку. Мав в руках злочинця а своєю непорадні-
стю дав йому нагоду втікнути.

На порозі одної з кімнат появив ся Даниїл, довір-
ний слуга старого князя. Счудований приглядав ся незна-
комим і саме хотів спитати, що вони за одні та за чим
тут глядять, коли комісар скоро відтрутив його на бік, а
також і Аста живо побіч нього пройшла. Та в сусідній
кімнаті також не було Олекси! Але там — за тою темною,
шовковою занавісою...

Комісар підійшов до того місця. Старий Даниїл підбіг до нього, щоб здержати, та він таки відхилив засло-
ну.

Тут лежав в півсні старий князь; коли увійшли люди, він пробудив ся. Вдивив ся в комісара, що стояв побіч його ліжка, та по хвилі відступив і заслона знова закри-
ла його.

— Що стало ся — ради Бога — скажіть чого шукає-
те? — допитував старий Даниїл, що тепер заглянув зна-
чок на убраню комісара.

Сеї кількома словами розказав яка причина його
присутности та, поки ще старий слуга зрозумів гаразд,
він вже пігнав із Астою.

Сходами збігли в долину.

В брамі стояло двох других урядників.

— Чи сходив хто в долину?

— Ніхто, пане комісаре!

— Добре! Стережіть тут, Гофере! Він виховзнувсь
нам із рук, але хиба ще є в палаті. Гренцель — ви поза-
микайте всі двері, що ведуть на вулицю та в садок. Ніко-
го із хати не випустіть!

І почали перешукувати в палаті. Заглянули в кожний
куток під особистим наглядом комісара — але все надар-
мо.. Олекса пропав без сліду.

РОЗДІЛ CLV.

СПОКІЙ ТА ВДОВОЛЕНЄ.

Щоб дізнати ся, що стало ся із графом Солмсбергом,
Гільмер довше задержав ся в Триєсті, як думав бути. Та
не вдало ся вже зловити драбів.

Почав приготовляти ся в дорогу, бажаючи як найскор-
ше причинити ся до увільнена чоловіка, що безвинно
мусів так тяжко покутувати.

Аж ось прибув до міста, що лежало найблизше Бургдорфу і сейчас зайшов до суду, щоб там розвідати про Раймунда Стеттена. Тут дізнав ся про все, що в міжчасі зайшло, та що також, завдяки зізнанням Гугона Стеттена, справа Лівії взяла зовсім инший оборот.

Зразу Гільмер був невдоволений із того, що се не він допоміг Стеттенови в увільненю. Але вскорі зрадів, що справа так змінила ся і спитав того самого урядника, що уділив йому сих відомостей, про адресу Стеттена.

Вернув у готель і там розповів Дорі про все. Але самий не міг зазнати супокою. Хоч Стеттен вже є на волі, то він все ще таки вірить в свою провину, тому рішив заспокоїти його сумління. В полудне слідууючої днини з Дорою поїхав до Бургдорфу.

Підчас подорожі, Алберт Гільмер був вельми схвилюваний, а сей стан змагав ся із кожною хвилиною, як наближав ся до ціли своєї подорожі. Живо перед очима станула йому вся минувшість, і так вдумав ся в ті спогади, що майже забув про те, що Дора при ньому.

Вечером здержались на місци.

На подвірю спитали парубка про пана Стеттена. Парубок повів їх.

Гільмер розглядав ся по майдані. Яке страшне знищенє! Бачив скілько то лиха вогонь наробив, бо робітники ще були заняті розсуванєм та вивоженєм пружовиня.

Прибувші перейшли в маленьку бічну хатину, де Раймунд фон Стеттен та Лівія замешкали, поки не відбудуєть ся давня хата.

Раймунд якраз сидів при столі та писав. Гільмера до живого тронув вид того згорбленого вже майже старця.

Чи се Раймунд? — Він, колись так лепський мущина?

В ту-ж хвилю його погляд впав на молоде, струнке дівча з поважним, блідим лицем, що тільки що відійшло від вікна та — поздоровивши прибуваючих — хотіло виїти із кімнати. Була се Лівія.

Алберт фон Гільмер звернув ся до Дори, і тихим, придавленим голосом, промовив:

— Йди, моє дитя — остав мене тепер із паном Стеттеном. Пізнійше покличу тебе.

Лівія, що почула сі слова, підійшла до молодої, незнакомої дівчини, та ввічливо промовила:

Може тимчасом схочете перейти ся зі мною по садку?

Дора притакнула головою, відтак обі відійшли.

Раймунд фон Стеттен счудуваний приглядав ся прибувшому, якого лице зраджувало сильне схвильоване. Хоч якийсь внутрішній голос говорив йому, що прибувший не є чужим йому чоловіком, то однак не міг зміркувати хто він такий.

Тремтячим голосом промовив Гільмер:

— Вірю, пане Стеттен, що не пізнаєте мене. Довгі літа проминули від хвилі, коли ми в послідне бачили ся. І я, і ви, пережили неодну хвилю недолі і жите виставило нас на тяжкі проби, а жура й біль не щадили нас. — Що мене до вас привело? Так — прибуваю із далекого краю, почувши про ваше увязнене — а прибуваю в надії, що своєю присутністю сейчас приверну вам волю.

— Мій Боже — хто ви такий? Ваші черти мені знакомі, але не знаю.

— Пане Стеттен — пригадаю вам... Ви, вважаєте мене мертвим, як виходить із вашого зізнання у суді. Булоб красше, колиб ви тоді не втікли із вітчизни але розвідали чи ваша куля мене дійсно на смерть убила.

— Милостивий Боже! Що? Чи померші встають із гробів? Се ви? Алберт Гільмер? Ви? — кликнув Стеттен у великому страху й мимохіть відступив.

— Так — я Алберт Гільмер — свояк Гертруди — відповів Гільмер поважно, підходячи до Раймунда. — Після довгих літ знова стрічаємо ся. — Сюди я прибув не лиш тому, щоб вам волю вернути, але також тому, щоб остаточно ізсунути ту тінь, що покрила й ту дрібку щастя, якого ви зазнали колись, прибув, щоб остаточно вияснити то непорозумінє, що було причиною цілого нещастя. Подайте мені руку, пане Стеттен. Забудьмо про все та простім собі взаїмно. Ми вже досить перетерпіли!

Стеттен стояв на місці, наче задубів. Його груди сильно хвилювала, лице тремтіло. Все те здавало ся йому наче сном.

— Боже мій, Боже — остаточно видусив із себе. — не можу того піймати. Значить — я, не є убійником? Стільки літ безпотрібної муки!... Так і я чистий? На мойому сумліню не тяжить душегубство?

— Ні, пане Стеттен — відповів Гільмер. — Знаю, що вас піпхнуло тоді на той нещасний вчинок! Жаль мені вас, з цілої душі жаль, що ви дали ся обманути тому нещасному і самі в таку нужду попали! Подайте мені тепер руку на знак згоди в ту поважну годину, яку посвятити маємо її пам'яті.

Стеттен ні словечка не міг промовити — його душа ридала — і він трівожно подав руку своєму колишньому другови, яку той сердечно стиснув.

— Я часто тужив за тою хвилиною — шепнув Алберт Гільмер. — Здавало ся мені, що не вмру спокійно, поки ще раз не побачу та не розкажу вам про все, що зайшло.

Стеттен впав на крісло й закрив лице руками.

— О, мій Боже, ніколи, ніколи я не припускав, що вас ще раз в життю побачу. Нераз в далекому краю я проклинав ту хвилю, що проти себе кулю не вимірив. О — тоді я вас ненавидів — з цілої душі гидував вами!... Але в спокійних хвилях мучили мене сумніви, чи того рода люди, що ви й Гертруда, моглиб дійсно так скривдити мене.

Гільмер підійшов до Стеттена й положив руку йому на рамя.

— Не мучте себе більше — промовив із жалем. — Гривина ваша супроти мене, як бачите, не існує, тому радше спокійно поговорім про помершу, так дорогу для нас — Гертруду — вашу жінку.

Стеттен піднявсь а з його грудий добув ся придавлений крик болю. Коли Гільмер глянув в його лице, жахнув ся. На ньому немов відбили ся біль та терпіня цілого світа.

— Ні — ні — вишепотів. — Не говорім про неї. Я тяжко боров ся із собою через ті довгі страшні літа, стараючись забути про се, що стало ся. Та дарма, не вдало ся — але... оставмо се — не роздираймо ще більше рану, що й так ніколи не заросте.

— Пане Стеттен — не кажіть того — поважним голо-
сом втрутив Гільмер. — Рану сю вилічимо, тільки мусите
інакше думати про помершу, що була чистою та невин-
ною, як рідко котра жінщина.

Присунув своє крісло та сів напроти Раймунда. Із жалем дивився на згорбленого, сивиною припорошеного Стеттена та на зморщки на його чолі.

— Як сильно ви кохали Гертруду, про це я знаю найкраще. Для мене Гертруда була все дорогою, як сестра, а може бувби я повінчався із нею, колиб не полюбив був другої, що опісля стала моєю жінкою.

Стеттен дививсь на нього счудуваний безрадний.

— Ви — ви жонаті? — спитав стиха.

Болізна усмішка появилась на Гільмерових устах.

— Так — я був жонатий — та не багато людей знало про це. Молоде супружє пожитє наше незабаром знищили родичі моєї жінки. Не хотіли признати нашого по-тайного вінчання, а свою ціль невдовзі осягнули — наше вінчанє признано неважних із тої причини, що моя жена не була ще повнолітною а не одержала також позволеня від родичів. Зрозумієте мою розпуку! Крім кількох інших людей, тільки ваша жінка — Гертруда — знала про це. Я же, самий, бачивши щастя ваше в пожитю із Гертрудою, радів ним, як своїм власним!

Стеттен зітхнув глибоко, жалісно, а Гільмер так дальше говорив тремтячим із зворушення голосом:

Гертруда повірила мені свою страшну тайну, що тяжіла на її душі. Вашому спільному щастю загрожувала поважна небезпека. Розкажу вам все до ладу, а коли почувете, тоді пізнаєте свій блуд та станете просити помершу о прощенє тої страшної кривди, яку ви їй своїм підозрінєм заподіяли.

Другої днини, після того, як я прибув на ваше запрошенє, я спостеріг у Гертруди дивну зміну. Виглядала хорсю, терплячою — очевидно тяжкий смуток її мучив. Після обіду вона приступила до мене та просила вийти із нею в садок. Тоді то відкрила передімною свою страшну тайну.

Стеттен прямо очий не зводив із Гільмера, що задивившись вперед себе, так дальше говорив:

Кілька днів тому взад — так говорила мені Гертруда — як звичайно із рана, вона вийшла до стайні, щоб оглянути свого коника. Підчас коли пестила своє улюбленє звіря, нараз приступив до неї стаєнний та звідомив, що

один із улюблених її псів певно захорів, бо навіть не звів ся із леговиска та їди не рушив.

Гертруда ісейчас пішла за стаєнним. Побачивши свою паню, британ ледво підняв голову. А коли Гертруда почала його гладити, він нараз почав тарчати.

Стаєнний остерігав Гертруду, щоб відступила від пса, що видав ся йому підозрілим, але Гертруда хотіла пса заспокоїти й положила свою руку йому на голові.

В ту саму хвилю пес відвернув голову й зубами вхопив її за руку. Гертруда скричала, а стаєнний ісейчас підбіг до неї.

На руці остав мало замінний знак від песіх зубів.

— Милостивий Боже! — скричав стаєнний. — Пес може сказив ся?!...

Гертруда стрівожилась.

— Нічого не кажіть чоловікови про се! — просила. — Пощо трівожити його. Пес хорий, але може не так по-важно. Карле, впевни мене, що ні словечком нічого не згадаєш перед паном.

Карло приобіцяв, але радив, щоб Гертруда із раною пішла до лікаря.

— Так, так! — потвердила Гертруда. — Сейчас поїду в місто, де й так маю дещо поладнати. Але памятай — ні словечка перед паном!

Таки зараз вибрала ся Гертруда у місто, щоб порадити ся лікаря. Той зробив все, що було конечне в такому разі.

Гертруда вернула вже спокійна, а на питанє, що за перевязка у неї на руці, сказала, що на цвях задерла руку.

Кілька днів пізнійше Карло покликав вас самих до пса. Гертруда чогось то була неспокійна й також пішла за вами. Побачивши пса, ви заявили, що він сказив ся і треба його застрілити, поки ще яке нещастє накличе.

Зрозумієте тепер, із яким трудом вдало ся Гертруді задержати рівновагу. Пса вбито. Гертруда смертельно бліда, ледво заволікла ся у свою кімнату, де майже без тямки впала на крісло.

І Гертруда, і я доглянули, що від якогось часу ви сильно змінили ся.

Дивно холодно та мовчаливо ви поводили ся супроти жінок, а також супроти мене ви стали якимсь непри-

вітним. Для нас було се загадочним, аж, остаточно, той нещасний день відкрив всю тайну.

Тут Гільмер здержав ся, а Стеттен встав із місця та схвильований приступив до вікна.

— Милостивий Боже! — зітхнув в розпуці. — Тепер догадую ся всього, але, прошу, говоріть далше — скажіть все — мушу бути зовсім певний.

— Так ви хиба розумієте як тяжко в той час Гертруда терпіла! Від тої хвилі не зазнала супокою ні вдень, ні вночі. Все нетерпляче вижидала признак хороби, а всяка зміна в її здоровлю прямо здорову думку їй відбирала. Остаточно сказала про те все мені, просила допомогти їй в нещастю, але ні про що перед вами не згадувати. Кохала вас так дуже й хотіла мук защадити...

Настала хвиля мовчанки. Стеттен переходив страшні муки.

— Вспокійте ся — сказав Гільмер, після довшої мовчанки. — Я зможу також потішити журбою знеможене ваше серце. Вислухайте мене до кінця. — Я приобіцяв Гертруді, що зроблю все, чого зажадає — маючи надію, що сим її заспокою. Пане Стеттен — вірте мені — що із тою бідною жінкою і я також перебув чимало мук. Я бачив її розпуку та відчував її біль, коли вона молила Бога щоб відвернув від неї се страшне нещасте та задержав її при житю для вас — для її чоловіка та дитини! Я самий був свідком її сліз, надармо стараючись додати їй бодрости та спокою... Аж ось і прийшла страшна година.

Гертруда визнала передімною, що є очевидні признаки, що та хвороба не попустить її. Тоді ще лікарі не знали як лічити людей, що впали жертвою тої страшної хороби. Тож і для Гертруди оставав один лиш вихід, а се: смерть!

Стеттен тяжко заривав, незмірний біль давив його за серце. Гільмер знова на хвилю перервав свєє до глибини серця потрясаюче оповіданє, із жалем споглядаючи на Стеттена. Але таки рішив до кінця розповісти, хоч біль голос в горлі йому задавляв.

— Я самий незабаром пізнав, що Гертруда пізнала гаразд свою хворобу. Коли ми підходили до води, її знімала невисказана тривога, вона із обридженєм відвертала свою голову та боязливо тулила ся до мене.

Се були перші признаки тої страшної хвороби. За ними прийшли другі: По ночах не спала і марніла із кожним днем.

Нераз я вже хотів вам про се розповісти та від сього здержувало мене слово чести, дане Гертруді та вістка, що проти тої хвороби нема ніякого ліку.

Повірте мені, пане Стеттен, що тоді я перетерпів далеко більше, чим в пізнійшому житю.

Я бачив повільну, страшну смерть тої, котру я кохав як рідну сестру, я бачив то страшне лихо, що загрозувало моїм дорогим, а не був всилі нещастя відвернути.

Мусів мовчати. А перед моєю увагою не уйшла та страшна нехіть, яку ви відчували до мене, а часами зовсім і не затаювали.

Я бачив ваш понуристий погляд та знав, що від мене стороните.

Прямо не можу вам висказати, як тяжко я терпів. А прийшлося оставати у вашій хаті — задля Гертруди.

— Перестаньте — змилосердіть ся — кликнув Стеттен в розпуці, витягнувши до нього із проханем руки. — Я тоді не знав, що робив!... Чи зможете коли простити мені? Ні — ні! Не думаю — гидувати мусите мною за гріхи мої супроти вас та Гертруди!

— Ніколи я не відчував ненависти до вас — ніколи, пане Стеттен. Я лиш жалів вас цілим моїм серцем. Аджеж і я знаю, що ви також страшенно терпіли, та лиш безпідставна ненависть піпхнула вас до того вчинку, що в приступі божевілля доконали!

Після кількох тижнів — невдовзі перед тою нещасною пригодною — стан Гертруди був щораз грізнійший. Надармо я їй молив, щоб вам про все розповіла, надармо їй доказував, що се є святим її обовязком. Рішучо оперла ся тому й вимогла від мене, що аж після її смерти про все вам розкажу.

В моїй розпуці я згадав перед нею — не прочуваючи, що говорю правду — що, здається, ви недовіряєте мені та вважаєте мене зрадником.

Думав, що сим способом побуджу її визнати всю правду перед вами, та сим я лиш болючо їй діткнув. Із правдиво ангельською терпеливістю перенесла і се горе й таки відказала ся розповісти вам про своє положенє...

Аж ось і прийшла та нещасна днина, коли ви застали мене в Гертрудиній кімнаті, підчас коли я благав її, щоб таки розговорилась із вами...

Що тоді стало ся — ви самі найкраще знаєте.

А я, ще після довгих літ, нераз гірко собі докоряв, що не зломив даного Гертруді слова, та не визнав перед вами цілої правди!

— Мій Боже! Мій Боже — що я вчинив! — в розпучі питав себе Стеттен, бігаючи по хаті наче божевільний. — Зневажив шляхотну свою жінку, найсердечнішого друга свого смертельно зранив...

О, Боже — видно вже ніколи не зазнаю ні хвилі супокою, ні щастя.

Гертрудо — Гертрудо! Ти знаєш, як тяжко я терпів! Ти ізвідтам — із небес — бачила моє каєнє — ти прости мені!...

Як колись Каїн, блукавсь я по світу — за мною же скрізь гнав ся страшний опир — і нігде й ніколи я не зазнав супокою...

Думав — тут звернув ся до Гільмера — що ви не жиєте. Себе я вважав душегубом. Але хоч так не стало ся, то й тепер ще моя вина не змазана. Тепер вона ще більшою стала, коли знаю, як тяжко я прогрішив ся супроти того ангела — супроти Гертруди!

— Вона-ж вам простила — вишептав Гільмер, що надармо старав ся здавити своє зворушенє! — Вмираючи вона з любовю та милосердем про вас згадувала...

Я же, поцілений вашою кулею впав перед ногами Гертруди, та через кілька днів лежав без тямки. Коли остаточно отямив ся, напірали на мене, щоб я сказав, як прийшло до того нещастя. Я рішив ся все затаїти та залявив, що се через неосторожне поводженє ся із револьвером, самий на себе нещастє спровадив.

Знаю, що пізнійше поширилась була погоска, що я намагав ся собі жите відобрати, та я не заперечував сьому — було мені зовсім рівнодушне.

Коли я вже отямив ся, Гертруда, ще раз прийшла до мене. Не прийшла, але прямо із надлюдським змаганєм доволікла ся до мойого ліжка. Зворушений до глбини душі її посвятою, я витягнув до неї руку. З плачем сіла на кріслі побіч мойого ліжка й так почала говорити:

— Бідний ти, Алберте! Але сто разів біднійший Раймунд — нема вже більш щастя для нього. Ще раз я прийшла тебе відвідати, Алберте і бачу, ти приходиш до здоровля. Як колись доведеться тобі стрінути Раймунда, тоді розкажеш йому, як те все сталося та впевниш, що я все вірно його кохала та без жалю до нього сей світ оставляю. Так — скажи йому, що до посліднього мого віддиху я щиро його кохала!

Гірке ридане було доказом того, яке вражінє на нього вчинили слова Гільмера. Він тепер доперва пізнав, скільки то щастя стратив із своєю жінкою.

— Тоді я бачив її в посліднє — говорив Гільмер тихим голосом. — Із трудом вже зайшла до своєї кімнати а в день пізнійше скінчила жите.

Але кінець її життя не був таким, як я обавляв ся — спокійно лежала в своїому ліжку та, здавало ся, перед смертю була свобіднійшою, чим за життя. Смерть не була їй страшною. Померла якраз в сім тижнів після укушення — про се розказував мені лікар — а до самої смерти була при свідомости. Послідні слова подяки були звернені до мене — посліднє поздоровлене для вас.

Тут Гільмер знова тяжко зітхнув а по хвилі так знова говорив:

Тільки що я здобув троха сил, виїхав із вітчизни, в якій мені було тяжко оставати після Гертрудиної смерти та по вашій утечі.

Вибрав ся в світ далекий, шукаючи там забуття. Та не знайшов. І хоч жите принесло мені неодну радісну годину, я ніколи не міг забути тих страшних подій.

Коли отсе недавно дізнав ся про нове нещастє, яке вас постигло, я із далеких країв прибув сюди, щоб вас очистити із підозріння.

Тепер же, Раймунде Стеттен, в сю хвилину, коли дух Гертруди посеред нас перебуває, прошу тебе: подай мені руку свою на знак помирєня. Нехай все, що було, піде в забутє, та нехай буде мир поміж нами, старими друзями.

Стеттен схопив ся. В одну мить Алберт Гільмер притягнув його до своїх грудий. Сердечно стиснули один другого.

Довго ще розмавляли — Стеттен ставляв питання без числа. Гільмер розказував йому про многі тяжкі хвили із тих нещасних днів, а потім про своє жите на чужині, що так дивно зложило ся. І Стеттен розповідав про свої мандрівки за морем, про нещастє, що стрінуло Лівію та про сповідь брата!

Тепер доперва — говорив — можемо свобідно відітхнути, після довгої та діймаючої проби. Нема вже більше плям на імени Стеттенів!... Дивне се, що й ви якраз тепер вернули. Здаєть ся, що небо само хоче нас знова своєю ласкою наділити та поможе нам здобути давно бажаний супокій.

І ще раз нові друзяки стиснули собі руки. А в ту саму хвилю втворили ся двері і на порозі з'явили ся Дора й Лівія.

Гільмер живо підійшов до Лівії та, глибоко в її оченята споглядаючи, тремтячим із зворушеня голосом промовив:

— Так се дочка Гертруди?... Дійсно, як вона подібна до неї!

Дивне зворушенє мене обняло на її вид і минувшість живо станула мені перед очима. Радіти повинен ти, маючи таку доню! Дійсно Бог щедро тебе наділив!...

Помирєні друзяки прожили правдиво щасливі хвилі. Сих поважних, так тяжко посвітчених людей получила тепер сердечна дружба. Також їхні діти серцем пристали одно до другого. Хоч Лівія була старшою та стільки горя зазнала, то однак Дорі оказувала стільки прихильности, що живо її до себе приєднала.

Пізним вечером доперва Гільмер та Дора згадали про поворот. Пращаючи їх, Стеттен сказав:

— В душі моїй тепер стало ясно. Я много блудив, але й тяжко терпів. Гертрудине прощенє вернуло мені охоту до житя. Коли тільки знайду вільну хвилю — піду на її гріб. Чи схочете мене підвести? Здаєть ся, що туди нам обом йти належить, щоб помершій подякувати за її ласку.

Гільмер стиснув руку свого друга.

— Раймунде, я піду з тобою — се мое давне бажанє. І в мене вражінє, що доперва там віднайдемо правливий супокій!

